

Muutama lievästi kriittinen huomio sallittakoon. Teoksen alkuvaiheissa tuodaan esiin, että CoPassion-tutkimushanke perustuu ihmiskäsitykseen, jonka mukaan ihminen kykenee aidosti orientoitumaan toisen hyvään ja saa tästä merkitystä kokemukselleen. Tätä perusteellaan muun muassa evoluutiokehityksellä ja sillä, että myötätunnon kyky on alun perin kehittynyt jälkeläisten hoivaamista varten. Frank Martela perustelee vielä artikkelissaan ”Hyväntekeminen inhimillisenä perustarpeena”, että tutkija Batson kumppaneineen on kyennyt esittämään uskottavaa kokeellista todistusaineistoa sen puolesta, että aito epäitsekkyys on osa ihmisluontoa. Hartaasti toivon, että asia olisi näin. Elämää nähneenä ihmisenä ja pappina pidän kuitenkin ihmisen selittämätöntä pahuutta ja kristinuskosta imettyä oppia synnistä – toki myös armosta – niin vahvana pohjavireenä, että on vaikeaa niellä ajatusta ihmisen perinpohjaisesta hyvyydestä. Olli-Pekka Vainio huomauttaakin lyhyessä kommenttiartikkelissaan ”Onko myötätunto aina hyve?”, että myötätunto asemoituu muiden (antiikin) hyveiden lailla kahden pahan väliin. Hän esittää, että jos ihminen välittää liian vähän, hän on välinpitämätön ja kylmä. Toisaalta liiallinen välittäminen voi johtaa käyttäytymismalliin, jossa vältellään ongelmien todellista kohtaamista. Hän viittaa myös myötätuntuupumiseen, josta kirjassa toisaalla keskustellaan enemmän. Edelleen Aristoteleen hyveajatteluun tukeutuen Vainio esittää, että eri hyveet tukevat ja vahvistavat toisiaan. Harkitsevaisuus tukee oikeaa rohkeutta, kriittinen ajattelu oikeudenmukaisuutta ja kärsivällisyys kohtuutta. Kirjan lopussa Maaret Kallio ja Anne Birgitta Pessi kirjoittavatkin tavoitteesta tulla lujasti lempeäksi – myös töissä.

HELI INKINEN
TEOL.TRI

LYNDAL ROPER Martin Luther: Renegade and Prophet. London: Bodley Head 2016. 577 s.

Tiesitkö, että Lutherin lapsuudenkodissa juotiin keraamisista juomakupeista, jotka olivat luksusesineitä eivätkä näin läheskään jokaisen perhekunnan käytössä? Entä sen, että vaikutusvaltaisessa asemassa olevat miehet suosivat mustaa väriä pukeutumisessaan Lutherin aikaan? Tai sen, että odotellessaan Coburgin linnassa tovereidensa ollessa Augsburgin valtiopäivillä Luther kärsi jatkuvista päänsäryistä ja hammas särystä? Professori Lyndal Roperin lähes kuusisataasivuinen Luther-elämäkerta valottaa reformaattorin elämää monipuolisesti ja pohdiskellen. Teos sisältää lukemattomia detaljeja, jotka tuovat viidensadan vuoden takaiset ihmiset, paikat ja tapahtumat hienosti lukijan lähelle. Roper ei kuitenkaan sorru yksityiskohtien viljelyyn muun sisällön kustannuksella, vaan detaljit sijoittuvat onnistuneesti kerrontaan tehden lukukokemuksesta monipuolisen ja mieleenpainuvan. Tämä on kirja, jonka olisin halunnut itse osata kirjoittaa.

Lyndal Roper on kansainvälisesti arvostettu tutkija ja nykyisessä toimipaikassaan Oxfordin yliopistossa ensimmäinen nainen, joka on nimitetty historian *regius professorin* (kuninkaallisen professorin) virkaan. Roper nousi laajempaan tietoisuuteen jo vuonna 1989 julkaisemallaan monografialla *The Holy Household: Women and Morals in Reformation Augsburg*. Kirja haastoi muun muassa Steven Ozmentin näkemyksen siitä, että reformaatioajalla huonekuntien valtasuhteita olisi määritetty tasapuolisemmin kuin aiemmin ja että paitsi naisten myös miesten asema olisi parantunut. Tämän jälkeen Roper on julkaissut sekä monografioita että artikkeleita tasaiseen tahtiin. Luther-elämäkerran punaisena lankana kulkee psykohistoriallinen tutkimusote, jonka kautta hän tarkaste-

lee paitsi Lutherin persoonaa, vaihteita ja ajattelua myös sosiaalista ja kulttuurista kontekstia, jossa tämä eli. Erityisenä mielenkiinnon kohteenaan Roper mainitsee Lutherin suhteen kehollisuuteen, ajatuksen hengen ja lihan välisestä suhteesta sekä ikään kuin edellisiin liittyen reaali-preesensin merkityksen Lutherin ehtoolliskäsityksessä. Tässä teoksessa hyödynnetty psykohistoriallinen tutkimusote oli Roperilla käytössä jo 1990-luvun puolivälissä ilmestyneessä teoksessa *Oedipus and the Devil: Witchcraft, Sexuality and Religion in Early Modern Europe*.

Martti Luther on elämäkerran kirjoittajalle kiitollinen tutkimuskohde jo yksin siitä syystä, että hänestä on jäänyt jäljelle niin valtavasti lähdemateriaalia, myös omaelämäkerrallista. Roper on toisessa yhteydessä jopa arvioinut, että 1500-luvun ihmisistä Luther olisi jättänyt jälkeensä eniten omaelämäkerrallisia lähteitä. Pitää tämä paikkansa tai ei, *Weimarer Ausgabe* -edition (WA) sisältämä materiaali on huomattavan laaja ja monipuolinen. Omaelämäkerrallisen materiaalin käytöllä on kuitenkin aina omat ongelmansa. Kirjoittaja, siis historiallinen agentti, saattaa jättää asioita kertomatta tahallisesti tai vahingossa; hän saattaa muuttaa kertomustaan myöhemmin tai kirjoittaa jopa jotkin asiat kokonaan uusiksi. Usein omaelämäkerrallisen tekstin kirjoittajan motiivina on ohjailla lukijaansa omaksuma tietty näkemys asioista, kuten muun muassa dosentti Päivi Salmesvuori on todennut kirjoittaessaan biografian historiallisesta tutkimuksesta. WA:n toimittajien mukaan Lutherilla oli nimenomaan taipumus selvittää sanomisiaan jälkikäteen muokkaamalla niitä selkeämpään ja ymmärrettävämpään muotoon.

Roper onkin kritisoinut aiempia Luther-elämäkertoja, esimerkiksi Martin Brechtin 1980-luvulla ilmestyntä kolmiosaista biografiaa, siitä, että ne perustuvat liian yksipuoliseen materiaaliin eli Lutherin kirjeenvaihtoon. Lutherin kirjeiden käyttäminen

pääasiallisena lähdeaineistona jotta helposti siihen, että historian tapahtumat on suodatettu jo valmiiksi Lutherin silmälasien läpi. Roperin mukaan Lutherin vaikutus reformaatioajasta tutkimuksessa luotuun kuvaan onkin näkyvissä jo aivan varhaisissa, 1500-luvulta peräisin olevissa elämäkertoissa.

Kuinka Roper itse on onnistunut välttämään edellä mainitun sudenkuopan, vai onko? Kysymykseen liittyy nähdäkseni kaksi aspektia: se, mitä lähteitä teoksessa on käytetty, ja aivan erityisesti se, miten niitä on käytetty. Tutkimus perustuu luonnollisesti hyvin vahvasti Lutherin teksteihin, erityisesti kirjeenvaihtoon ja pöytäpuheisiin. Näiden rinnalla on hyödynnetty jonkin verran myös muita lähteitä. Olennaisempi seikka on lähdemateriaalin käyttämisen tapa, mikä liittyy Roperin psykohistorialliseen tutkimusotteeseen ja koko teoksen lähtökohtaan. Roperin kiinnostuksen fokuksessa ei ole ensisijaisesti hahmottaa menneitä tapahtumia Lutherin kerronnan kautta, kuten hänen nähdäkseen tehdään monissa hänen kritisoimissaan biografoissa, vaan Lutherin henkilöä itseään. Roperin itsensä mukaan hän ei lue Lutherin kirjeitä ”vahvistaakseni tai ajoittaakseni reformaation tapahtumia, vaan kirjallisina lähteinä, jotka ilmaisivat hänen tunteitaan ja kuvasivat hänen suhdettaan toisiin (s. 14)”.

Psykhistoria tutkii historiallisten tapahtumien takana olevia yksilöiden ja ihmisryhmien psykologisia motivaattoreita eli esimerkiksi tunteita. Metodologinen apparaatti on moninainen. Klassikkona mainittakoon psykoanalyttikko Erik H. Eriksonin vuonna 1958 julkaisema *Nuori Luther*, joka on yksi varhaisimmista psykhistoriallisista teoksista. Uudemmasta psykhistorian tutkimuksesta freudilainen fallosentrisyys on karissut kiitettävässä määrin. Psykhistoriallisesta lähestymistavasta käydään silti edelleen kiistaa tutkimuspiireissä, eivätkä kaikki pidä sitä vakavasti otettavana tapana tehdä histo-

riallista tutkimusta. Yksi kritiikin kärki liittyy siihen, millä tavoin historia on ylipäänsä ymmärrettävissä. Mikäli historia käsitetään vieraaksi kulttuuriksi ja historiantutkijan sekä historiallisen agentin todellisuuksien välillä nähdään ero tai jopa konflikti, on varsin perusteltua kyseenalaistaa psykhistoriallisen tutkimuksen mieli ja merkitys. Roperin lähtökohta on kuitenkin se, että tutkijan ja historiallisen agentin välillä on eroista huolimatta tarpeeksi samankaltaisuutta, jotta tulkintoja voidaan tehdä. Kysymys historian tutkimisesta liittyy siten itse asiassa laajemmin kysymykseen ihmiskäsityksestä.

Roperin vakaumuksen mukaan Lutherin omaelämäkerrallinen materiaali sisältää valtavan määrän tietoa miehen sisäisestä elämästä: ajatuksista ja tunteista, jopa unista. Tämä pitää totta kai paikkansa. Siinä missä aiempi psykhistoriallinen lähestymistapa on keskittynyt erityisesti isähahmojen merkityksen analysointiin, Roper osoittaa, että Lutherin persoonaa muokkasivat merkittävästi myös muut tekijät. Monen tekijän limittäinen vaikutus yksilöön on luonnollisesti fakta, johon pääsee kiinni jo pelkästään tervettä järkeä käyttämällä. Mutta millaisia tekijöitä Roper poimii? Äidin ja äidinpuoleisen suvun merkityksen korostaminen Lutherin teologiselle kasvulle ja kehitykselle on yksi mielenkiintoinen näkökulma. Kiinnostavalla tavalla teoksessa nousee esiin myös muun muassa Mansfeldin ja kaivostyökulttuurin merkitys Lutherin maailmankatsomuksen muotoutumiselle ja myöhemmälle teologialle. Roper esimerkiksi vetää linjoja kaivostyöläisten ja näiden perheiden hyvin sukupuolittuneista työnjaoista luostari- ja yliopistomaailman mieskeskeisyyden kautta Lutherin ”pakkomielleeseen” sukupuolihierarkioita kohtaan tämän myöhemmässä elämässä. Tämä kulku, kuten monet muutkin Roperin esittämät, on hyvin perusteltu, vaikka pidänkin ajatusta pakkomielleestä liioiteltuna. Kaikkienensa Roperin tapa tehdä psykhistoriallista

tutkimusta tässä teoksessa on käytännössä hyvin pitkälti perusteellista, kriittistä historiantutkimusta, jossa psykologinen pohdinta ei ole päälleliimattua vaan analyysistä johdonmukaisesti nousevaa.

Vaikka pidänkin yleisesti ottaen teosta erinomaisena, osasta Roperin tulkintoja olen eri mieltä. Hän esimerkiksi toteaa kuin sivumennen, ettei Lutherin oma seksuaalisuus ollut tälle minkäänlainen ongelma. Vaikka Luther suhtautui ihmisen kehollisuuteen valtaosin positiivisesti lähes läpi elämänsä, hän sivusi seksuaalisuutta varhaisista kirjoituksistaan lähtien moneen otteeseen tavoilla, jotka kertovat henkilökohtaisesta painistelusta ja vaikeudesta asian äärellä. Vielä yli kymmenen vuotta naimisissa oltuaan Luther vertasi seksuaalista halua epilepsiaan, joka otti ihmisen kauhistuttavalla tavalla valtaansa. En ole myöskään aivan vakuuttunut esimerkiksi siitä, että Lutherin juutalaisuusvastaisuus olisi ollut muita aikalaisia syväjuurtuneempaa, kuten Roper väittää. Toisista Roperin näkemuksista olen toisaalta vahvasti samaa mieltä, kuten siitä, että Lutheria ei pidä tarkastella yksinäisenä reformaation sankarihahmona, vaan moneen suuntaan suhteessa olevana ja noiden suhteiden pitkälti määrittämänä ihmisenä. Tämä on käsitys, joka on saanut nykyisessä Luther-tutkimuksessa kaiken kaikkiaan paljon jalansijaa.

Roper arvioi, että Lutherin sisäisen maailman tutkiminen voi parhaimmillaan avata kokonaan uuden näkymän reformaatioon. Jotkut arvioitsijat ovat pitäneet tätä näkökulmaa nimenomaan kirjan heikkoutena, sillä se jättää heidän mukaansa vähemmälle huomiolle kysymyksen siitä, kuinka yhdestä ”miehestä tuli liike”. Päinvastoin: nähdäkseni Roperin tutkimusote tuo uutta reformaation mutta myös sen perinnön tarkasteluun tutkimalla Lutheria kokonaisena ihmisenä.

SINI MIKKOLA
TEOL. TRI